

To stanje je mogoče vsaj delno omiliti s prirejanjem raznih tečajev in seminarjev, tako kot so jih že organizirali v Celju in drugod. Taki tečaji oziroma seminarji so koristni za ves strokovni kader, ki dela v naši operativi in nima toliko priložnosti, da se seznanijo z napredkom in naglim razvojem stroke.

Razen tega je neogibno potrebno, da se bolj izkušeni strokovnjaki čimbolj ukvarjajo s pripravniki in jih ne prepuščajo same sebi. Seveda je treba za to žrtvovati več časa in truda, vendar je to neogibno potrebno in vsestransko koristno, tako za strokovni dvig mladih kadrov, kakor za naša podjetja in ustanove, ki na ta način pridobivajo sposobnejše in samostojnejše strokovne delavce.

Strokovni izpiti v taki obliki, kakor jih izvajamo zadnja leta, so postali zelo pomembni za poglobitev znanja kandidatov. To je pravzaprav enotedenski seminar, na katerem se pod vodstvom visokokvalificiranih in izkušenih strokovnjakov obravnava in predeluje vsa glavna snov gozdnega gospodarstva, vštveši najvažnejše pravne predpise. Razen tega pa imajo izpiti namen dati kandidatom novih pobud za nadaljnji študij in strokovno popolnjevanje. Zaradi tega sem prepričan, da so bili tudi letošnji spomladanski strokovni izpiti koristen prispevek k dvigu naših strokovnih kadrov in s tem našega gozdnega gospodarstva.

Na koncu si štejem v ugodno dolžnost, da se v imenu izpitne komisije iskreno zahvalim Upravi za gozdarstvo v Celju in Gozdnemu gospodarstvu ter Lesnoindustrijskemu podjetju v Nazarju, ki so nam omogočili uspešno izvedbo terenskega izpita in po zaključku izpitov priredili prijetno tovariško popoldne.

Inž. B. Ž a g a r

IZ ZGODOVINE NAŠEGA GOZDARSTVA

O GOZDARSKI POLITIKI OSEMNAJSTEGA STOLETJA

(Nadaljevanje)

Podobne težave kot na Kranjskem so bile s pripravami za izdajo gozdnega reda na Koroškem. Vicedomu in višjemu rudarskemu mojstru je bilo naročeno, naj prilagodita štajerski gozdni red koroškim razmeram. Ker se deželni stanovi, vicedom in višji rudarski mojster niso mogli zediniti za definitiven načrt, so se l. 1745 sporazumeli le za nekak začasen načrt gozdnega reda. Po obliki in vsebini se od štajerskega gozdnega reda bistveno razlikuje. Sicer je tudi koroški načrt podredil gozdove rudarstvu. V prvi točki je določal, da so vsi veliki in iglasti gozdovi pridržani vladarju v korist njegovega rudarskega regala. Sicer pa je vseboval razne določbe za zaščito in ohranitev gozdov. Imel je tudi nekaj navodil za gojitev gozda. Posebna točka je obsegala kazenske določbe. Pravico do kaznovanja so imeli gozdni mojster za prestopke v deželnoknežjih gozdovih, zemljiški gospodje ter sodišča in rudarske oblasti za prestopke v zasebnih gozdovih (16). Koroški začasni načrt ni imel nikakih predpisov za oglarjenje, o gozdnih delavcih, o splavljanju in raznih napravah za plavljenje lesa, ki so zavzemali večji del štajerskega gozdnega reda iz l. 1695 oziroma l. 1721.

Nova gozdarska politika

Gozdni redi, izdani za avstrijske dežele do srede XVIII. stoletja so imeli pravzaprav precej omejen namen. Najprej so urejevali le vprašanje upravičencev za izkoriščanje gozdov; na osnovi deželnoknežjega gozdnega regala so uveljavljali gozdni rezervat v korist rudarstva. Iz istega razloga so hoteli zavreti pretirano porabo lesa in pustošenje gozdov

z negospodarskimi načini izkoriščanja. Predpisi in navodila za racionalno gojitev gozda se redko in le nekako mimogrede omenjajo. Temu se pravzaprav ne smemo čuditi. Saj o sistematičnem gozdarstvu pred tem časom sploh ne moremo govoriti. Začetek gozdarske znanosti, ki je postavila načela za umno gozdarstvo, moremo postaviti šele v sredo XVIII. stoletja. Tedaj je literatura o gozdarstvu zavzela nekoliko večji obseg, v drugi polovici stoletja pa so kameralisti nauk o gozdarstvu sistematično razvili in enciklopedijsko obravnavali (17). Razvoj znanosti je imel tedaj velik vpliv na državno politiko. Vladarji dobe prosvetljenega absolutizma so si z veliko vnemo prizadevali, da bi od znanosti ugotovljena načela prenesli tudi v gospodarsko politiko.

Nove smernice gozdarske politike so se pokazale v gozdnih redih, ki so bili izdani za posamezne avstrijske dežele pod vlado cesarice Marije Terezije. Leta 1758 so bila izdana za Doljno in Gornjo Avstrijo začasna navodila, ki naj bi veljala do objave pravega gozdnega reda. Označena so bila kot »Navodila za urejeno sekanje in gojitev drevja« izdana za uradnike zemljiških gospostev in podložnike ter v korist gozdnih lastnikov ter splošnosti. Posebno poglavje je vsebovalo navodila za gojitev pomladka in mladega drevja. Navodila so priporočala, naj se za podiranje drevja uporablja žaga in ne sekira. Dodan jim je vzorec knjige, ki naj jo gozdni lastnik vodi za evidenco celotne količine lesa, ki jo je v gozdu mogoče posekati do ponovnega zarasta, ter letno posekane količine (18). V teh navodilih vsebovana načela so bila uzakonjena za Doljno in Gornjo Avstrijo v gozdnem patentu iz l. 1766 (19). Ta gozdni patent je postal vzorec za gozdne rede, ki so bili pozneje izdani za druge avstrijske dežele. Štajerska je dobila nov gozdni red že naslednje leto.

Tudi na Kranjskem, kjer se je gozdni red obravnaval pravzaprav že več desetletij, se je rešitev vprašanja približala koncu. Dolgo obravnavanje kaže, da so se mnenja zelo križala ter soglasja ni bilo mogoče doseči. Pojavljali so se razni med seboj si nasprotujoči predlogi. Stanovski arhiv hrani več obsežnih načrtov gozdnega reda (20). V razpravo o gozdarskem redu je bila pritegnjena tudi v tistih letih ustanovljena Kranjska kmetijska družba. V njenem arhivu je ravno tako ostalo o tem razno gradivo (21). Toda vse dolgotrajno razpravljanje kranjskih deželnih stanov ter domačih strokovnjakov je ostalo le pri besedah in na papirju. Za Kranjsko 23. novembra 1771 izdani gozdni red se je tesno naslonil na gozdni red za Doljno in Gornjo Avstrijo iz l. 1766. Večina določb je v obeh gozdnih redih dobesedno enaka, le par členov se razlikuje zaradi različnih razmer v prizadetih deželah. Deželno glavarstvo je dobilo nalog, naj natisne in objavi gozdni red v nemškem in v deželnem jeziku. Do prevoda v slovenščino pa takrat ni prišlo. Deželni glavar je naročil jezuitu Inocencu Tauffererju, naj bi preskrbel primerne prevajalca. Taufferer je, kot se vidi iz pisma deželnemu glavarstvu od 30. junija 1773, naprosil po vrsti šest oseb, da bi gozdni red poslovenile. Toda noben prevajalec ni tega opravil. Taufferer pravi, da deloma zato, ker je bilo besedilo preobširno, deloma zaradi nepoznavanja strokovnih izrazov in pomanjkanja primernih slovarjev. Deželno glavarstvo je o tem obvestilo dunajsko vlado, ki je nato pristala, da je bil gozdni red natisnjen le v nemščini. Naročila pa je, naj uradniki gospostev raztolmačijo vsebino podložnikom in naj se to vsako leto ponavlja ob času, ko gospostva urejajo svoje posle s podložniki. Tako naročilo je deželno glavarstvo dalo naprej okrožnim glavarstvom (22).

Kranjski gozdni red iz l. 1771 je določal, da se morajo po njegovih predpisih ravnati gozdni posestniki zlasti fužinarji in lastniki gozdov na Krasu, Pivki in v Istri (23). Nekaj desetletij pozneje je bil preveden v slovenščino. Slovenski prevod, po izvodu v arhivu Kmetijske družbe, je dr. Janez Bleiweis z neznatnimi spremembami objavil l. 1849 v družbenem glasilu »Novice« pod naslovom »Iz postav za ohranjenje gojzdov od cesarice Marije Terezije danih«. Objavljenih je le 37 členov, nadaljnjih 11 pa ne (24). Urednik navaja dva razloga za objavo gozdnega reda po pretoku tako dolge dobe, odkar je stopil v veljavo. Prvič ga objavlja zato, ker vsebuje toliko lepih in koristnih naukov o gozdar-

stvu, drugič pa, da bi bil slovenskim prevajalcem za vzgled, kako naj bi iz nemščine v slovenščino prevajali, da bi bil prevod v duhu narodovega jezika in lahko umljiv. Bleiweis je menil, da je bil gozdni red v slovenščino preveden ob izdaji in je z zadovoljstvom ugotavljal, »kakó čisto in gladko je tekel slovenski jezik že v letu 1771 memo nemškiga«. Toda ta domneva ni bila točna, ker je prevod dosti poznejšega datuma. Kdaj je bil gozdni red preveden v slovenščino in kdo je bil prevajalec, zaenkrat ni mogoče ugotoviti. Po vsej verjetnosti je prevod iz časa med 1815 in 1824. Potem ko so ilirske dežele zopet pripadle Avstriji, je bila l. 1814 na Kranjskem obnovljena veljavnost gozdnega reda iz leta 1771. Do tedaj ta patent gotovo še ni bil natisnjen z nemškim in slovenskim besedilom, kot je bil ohranjen v več izvodih v arhivih raznih uradov. Vemo, da je bilo več upravnih oblasti, ki so se pri obravnavanju gozdnih prekrškov morale ravnati po določbah gozdnega reda iz l. 1771, pa niso imele na uporabo njegovega besedila. Višji rudarski urad v Indriji se je na prošnjo idrijskega okrajnega komisarjata l. 1815 obrnil na gubernij v Ljubljani, da bi zase in za komisariat dobil izvod gozdnega reda. Pripominjal je, da ga tudi postojnsko okrožno glavarstvo nima. Gubernij ni mogel ustreči prošnji višjega rudarskega urada, ker je imel v registraturi gozdni patent le v enem samem primerku. Pozval je rudarski urad, naj pošlje v Ljubljano uslužbenca, da bo gozdni red prepisal v gubernijski registraturi. Tako se je tudi zgodilo (25). Ker je bila po avstrijski reokupaciji Ilirije organizirana državna gozdarska služba z razdelitvijo dežele na gozdne okoliše (distrikte) in z nastavitvijo distriktnih gozdarjev (26), se je skoraj gotovo tedaj močneje občutila potreba po večjem številu izvodov gozdarskega reda. Potrebno je bilo, da so se z njim seznanili gozdarji ter gozdni posestniki in koristniki, če naj bi se gozdno gospodarstvo vskladilo s pravili, izraženimi v gozdnem patentu. Organizacija distriktnih gozdarjev je bila l. 1824 ukinjena, zato je bil gozdni red po tem času najbrž manj aktualen in s tem tudi potreba po njegovem prevodu in natisku.

Terezijanski gozdni red je bil 80 let pravna osnova za naše gozdno gospodarstvo. Po svoji vsebini je bil gotovo pomemben za razvoj gozdarstva. Veliko njegovih načel ima trajno veljavo ter jih še danes priznavamo in tudi v bodoče ne bomo mogli mimo njih. Vsebina 48 členov gozdnega reda je presegala okvir običajnega zakona. Prilagodivši se razmeram tedanjega časa, je istočasno dajal poljuden pouk o ravnanju z gozdovi (27). Ta namen si je gozdni red sam postavil. V končni določbi predpisuje, naj se med drugim seznanijo z njim gozdarji, župani in vaški sodniki, ki naj vsi dobijo v roke tiskan izvod.

Ko je bil gozdni red izdan, je Kranjska obsegala tudi del primorskega krasa in avstrijsko Istro. Omenja še posebej Kras, Pivko in Istro kot območja, katerim je bil gozdni red v prvi vrsti namenjen. To so bili že tedaj predeli, kjer so gozdovi v veliki meri propadli; gozdni red naj bi zagotovil, da bi se gozd po možnosti zaščitil pred nadaljnjim uničevanjem oziroma na novo vzgojil. Kot že omenjeno, je bil tudi štajerskemu gozdnemu redu za predlogo nižje- in gornjeavstrijski gozdni red, torej so po skoraj vsem slovenskem ozemlju veljali enaki gozdni predpisi.

Predpisi gozdnega reda iz l. 1771 so bili le deloma gozdnopolijskega značaja. Večji del obsegajo navodila za gospodarstvo z gozdovi, za njihovo izkoriščanje, oskrbovanje in gojitev. Njegov namen je bil tudi, da navaja k varčevanju z lesom, zato priporoča omejitve potrošnje ali pa celo prepoveduje v nekaterih primerih uporabo lesa.

Takoj v začetku poudarja gozdni red potrebo gospodarskega načrta. To je prvo načelo urejenega gozdnega gospodarstva. Gozdovi naj se po možnosti premerijo; izračuna naj se količina drevja, ki ga je mogoče letno posekati, dokler ne doraste mlado drevje in postane godno za posek. Pri tem je treba upoštevati, da potrebuje hrast, dokler doraste okrog 200 let, bukev, preden je zrela za posek na dobri zemlji 120, na slabi 150 let, hoja, smreka, borovec in macesen potrebujejo 80 pa tudi 100 let, topol, lipa in brest 30 oziroma 40 let, breza na mokrih tleh 30, na višinah 40 ali 50 let, vrba in rakita 20 ali 30 ter jelša

40 do 50 let. Drugo načelo gozdnega gospodarstva je, da se v velikem ali malem gozdu ne poseka ne več ne manj drevja, kot ga doraste za sečnjo. Zato naj vsak gozdni lastnik vodi knjigo, v katero naj zapiše količino drevja, ki jo je treba posekati, dokler ne bo gozd ponovno dorastel. Tako bo imel pregled, koliko lesa sme letno brez škode posekati. Treba je tudi vedeti, kakšno drevje je v gozdu, ali le za drva ali pa je primerno tudi za druge namene, n. pr. kot gradbeni les, za sode, vozove, pohištvo, ladje itd. Za vsako stvar je treba odbrati primeren les; za manj vredne stvari naj se uporablja les, ki ga ni škoda; tudi od vetra podrto in drugo manj vredno drevje se more koristno uporabiti. Za drva naj se jemlje le grčavo in vejnato drevje, ki ni za drugo rabo; lepo ravno drevje naj se hrani za gradbeni les, tramovje, deske, letve itd.

Precej obširno se gozdni red ukvarja z načinom sekanja; od pravilnega sekanja je v veliki meri odvisno dobro stanje gozdov. Drevje naj se seka po vrsti, ne pa sem in tja po hribih in dolinah. Na posekah naj se potrebi vse grmovje, pusti naj se le malo drevje. Sekačem se ne sme dovoliti, da bi na posekah puščali grdo drevje; sklestijo in sesekajo naj hlodovje ali vrhove; ker pride vse prav za kurjavo. Dreves naj ne sekajo visoko nad zemljo, po možnosti jih je odžagati prav pri tleh, da štori niso višji od poldruga čevlja. Tudi veje naj se od debla gladko odsekajo. Pobere naj se vse dračje, veje in vrhovi; potrebi naj se suhe in nalomljene veje, da bodo gozdovi čisti in bo seme, ki bo padlo na tla, prišlo v zemljo, se prijelo in pognalo novo drevo. Treba je preprečiti, da bi se drevje za vozove, sode in skodle sekalo v gozdu kjerkoli, temveč le na določenem sečišču. Če smejo sekači sami izbirati kraj, radi posekajo več kot je treba, pustijo vrhove in veje, trati se les in v gozdu dela škoda. Seka naj se le tam, kjer odkaže gosposka. Za neupoštevanje te določbe je zagrožena kazen gosposkam in skodlarjem. Za posek naj se določijo tisti deli gozda, kjer je drevje popolnoma doraslo ali je sicer zanj kakšna nevarnost. Naj se ne seka le v bližnjih, temveč tudi v oddaljenejših delih, da se drevje tam ne bo pričelo sušiti ali gniti. Pri izsekavanju gozda naj se gleda, da ne bo dana vetru možnost delati škodo.

Da bi poseke čimprej zarasle, je treba vedno pustiti nekaj najboljših zdravih, ne prestarih in ne premladih, lepo razraščениh in košatih, ravnih dreves za semenjake. Bukve, puščene za seme, naj ne bodo previsoke, da jih ne podere veter. Drevje za seme naj se pusti navskrižem na vsakih 30 ali 40, kvečjemu 50 korakov. Koliko semenskih dreves naj ostane, je odvisno od tal. Kjer so tla trdna, je potrebno manj semenjakov, ker ni toliko nevarnosti, da bi jih podrl veter. Če je zemlja mehka ali rahla, je semensko drevje v večji nevarnosti pred vetrom, zato naj se na takih tleh ohrani več semenjakov. Isto kot glede semenjakov v listnatih gozdnih velja za iglaste gozdove. Gleda naj se, da se v teh ne poseka preveč smrek in hoj na takih krajih, kjer tla nimajo dosti vlage in sence in kjer imata sonce in veter preveliko moč. Drevesni pomladek bi bil v takih razmerah oviran; kar bi v ugodnem vremenu ozelenelo, bi sonce posušilo in zadušilo.

Običajni čas za sekanje je, kot uči skušnja, za listnato drevje takrat, ko drevje izgubi listje, za iglasto drevje pa takrat, ko drevjejenja rasti ali ko potroši tiste sokove, ki jih vsako leto dobi iz zemlje. Tedaj daje drevje najboljši gradbeni les kot tudi les za druge namene. Les za gradbe v vodi in ki ostane v vodi, je najbolje sekati, ko je še sočen; uporabi naj se še surov, da ne bo vpiljal toliko vode kot suh les in bo v vodi bolj trpežen. Les za drva in oglje se lahko seka od začetka novembra pa do kresa ali do konca junija. Toda ker trošijo Ljubljana in fužine veliko drv, bi bil ta čas prekratek, tudi bi drvarji ostali brez zaslužka. Zato se sme sekati drevje za drva in oglje skozi celo poletje pod pogojem, da se še v istem letu sečišče očisti in pripravi za ponovno zarast, kot to gozdni red predpisuje. Sicer pa velja staro pravilo, da se stavbni les, skodle, rante, vinogradniško kolje in podoben les seka le v zimskih mesecih, ko ni več sočen in sicer ob pojemačem mesecu.

Ko se na sečišču zaseje seme in zraste dovolj mladih drevesc, naj se ne pusti predolgo semenskega drevja, da ne bo dušilo mladja, temveč naj se skrbno in previdno poseka.

Dokler to drevje še stoji, naj se mu obseka vejevje, šele nato naj se podere deblo, da ne potare in poškoduje preveč mladih drevesc. Tudi pri spravljanju posekanega drevja naj se pazi na mladike.

Ponekod so najlepša drevesa posekali za škodle ali celo za drva, drugo drevje pa so pustili, da se je postaralo. Sicer lepim drevesom se sušijo veje, debela razpokajo in gnijejo, veter jih podira med drugo drevje; namesto, da bi bila v prid, delajo gozdu škodo. V takih gozdnih delih je umestno staro drevje žgati za oglje ali za pepeliko in napraviti prostor za mlado drevje. Včasih je najbolje neenakomerno in nepravilno izsekane gozdove popolnoma izsekati in iztrebiti, les uporabiti za drva, tla pa zorati, pognojiti in zasejati s semenjem drevja.

Vrsta predpisov gozdnega reda je namenjena zaščiti gozdov pred škodo in uničenjem, ki bi mogla biti posledica neupravičenega in neprimernega izkoriščanja. V to skupino sodijo predpisi glede paše. Paša v gozdu more povzročiti veliko škodo mlademu drevju. Goveja živina, ovce in koze objedajo mlademu drevju vrhove, ki jih morejo deseči in tako uničijo gozdno mladje. Zato je treba poseke zagraditi ali pa okrog njih skopati jarke, da ne bi mogla živina blizu. Paša na krajih, kjer se je delala gozdu škoda, je bila strogo prepovedana; dopuščena je bila le v gozdnih območjih, kjer je bilo že odraslo drevje. Blizu gozda bivajočim kmetom in osebenjkom je bila reja koz prepovedana. Le v gozdovih, iz katerih drv ni bilo mogoče prodati ter je les v gozdu zgnil, je bila paša dovoljena, dokler les ne bi dobil vrednosti. V gozdnih delih z mladim drevjem, kjer je bila paša prepovedana, je bilo tudi prepovedano grabiti listje. Z drevjem zaraslih pašnikov lastniki naj ne bi izsekavali, temveč naj bi bili zaščiteni. Paša na takih pašnikih naj bi prenehala, če so v bližini drugi zadostni pašniki.

V bukovih in zlasti hrastove gozdove so gonili na pašo prašiče; žirčina je predstavljala včasih upoštevanja vreden dohodek za zemljiškega gospoda kot gozdnega lastnika. Zato je gozdni red pašo prašičev dopustil, predpisal pa je, da morajo biti prašiči na paši obročkani, da ne razrijejo zemlje. Tudi naj bi se paša žira omejila na določen prostor, na noben način naj se ne pase na posekah, kjer je ostalo le semensko drevje.

Gozdni red je strogo prepovedal majenje rastočega drevja, dalje vrtnanje ali narezovanje, da bi se drevesa preizkusila, ali bodo dobra za škodle, hlode ali kole. Pastirji so imeli navado, da so iz drevesnega lubja delali košarice (kozulje) za jagode; veliko drevja je bilo na ta način uničenega. Gozdni red to prepoveduje. Kršiteljem naj se odzamejo košarice in jagode. Škodo gozdu povzroča tudi izrezovanje smole, košnja trave in resja ter grabljenje z železnimi grabljami. Tako izkoriščanje gozda se sicer ni moglo popolnoma odpraviti; omejilo naj bi se na za posek namenjene ali pa, z dovoljenjem gozdnega lastnika, na odročnejše dele gozda. Za košnjo v gozdu in grabljenje z železnimi grabljami je bila zagrožena kazen enega zlatnika.

Da bi se preprečila nevarnost gozdnih požarov, naj se v gozdovih kuri le v primerih nujne potrebe. Gozdnim delavcem je bilo kajenje iz istega razloga celo prepovedano. Če pa bi vkljub vsem previdnostnim ukrepom nastal požar, so bili vsi bližnji kmetje dolžni prihiteti gasiti. S seboj so morali prinesiti krampe, lopate, motike, kopače, vedra za vodo in podobno orodje.

Gozdna površina se je v tedanji dobi ponekod še vedno zmanjševala zaradi krčenja in spreminjanja v druge kulture. Gozdni red, ki je imel za cilj ohranitev gozda, je napravljanje lazov prepovedal oziroma skušal omejiti. Na več mestih najdemo o tem razne določbe. Gole laze, ki niso bili za njive, vinograde ali druge namene, je bilo treba pogozditi. Ni mogoče dopustiti, da bi se gozd spreminjal v travnike, njive in pašnike. Po možnosti naj bi vsako gospodarstvo skrbelo zaradi splošne koristi, da bi se vsaj nekaj v druge kulture spremenjene gozdne površine zopet pogozdilo. Brez dovoljenja deželnega glavarstva ne sme v prihodnje nihče v gozdovih postaviti hiše ali rediti živine. Skušnja je namreč

pokazala, da je v primerih, ko je bilo v gozdu dovoljeno postaviti kajžo ali napraviti njivico ali majhen travnik, bil začetek sicer majhen, toda sčasoma se je obseg razširil, iztrebljeno je bilo veliko gozda; živina je delala škodo mlademu drevju. Ponekod je bilo v navadi, da so sečišča požigali in na njih nekaj let zaporedoma sejali žito. Požiganje je uničilo drevesno seme, zatrlo mlad drevesni naraščaj in poškodovalo ter pokončalo stara drevesa, ki so ostala za seme. Na takih mestih je bilo mogoče obnoviti gozd le z umetno pogozditvijo, ki pa je zahtevala veliko časa.

Gozdni red poudarja na več mestih potrebo varčevanja z lesom in skuša z različnimi predpisi urediti potrošnjo. Že predpisi o sekanju opozarjajo, naj sekači pazijo, da bodo pri svojem delu in spravljanju drevja iz gozda napravili čim manj škode. Bukve in smreke za drogove in letve naj sekajo le tam, kjer je koristno, da jih iztrebijo, preden posekajo veliko drevje. Les, sposoben za skodle, rante, količje, ki se lahko dobro vnovči, naj se ne seka za drva. Veliko lesa, zlasti mladega, se je potratilo za napravo ograj pri travnikih in pašnikih ter tudi za druge namene. Uporabo lesa za take ograje je gozdni red prepovedoval; svetoval je, naj raje delajo žive meje. Tudi pri stavbah, hišah, hlevih, senikih itd. je treba z lesom varčevati; uporablja naj se bolj opeka ali kamen. Ostro je gozdni red prepovedoval sekanje vrhov pri smrekah in hojah, da bi jih uporabljali za znamenja vinotočev. Isto je veljalo za sekanje drevesc, ki so jih postavljali za procesije. Vse dobro drevje, zlasti hrasti, naj se hrani za primer potrebe.

Da bi se preprečilo pomanjkanje lesa, je gozdni red predpisoval, naj se goličave postopoma zasadijo z drevjem. Vsaka hiša naj bi letno zasadila na vrtovih, travnikih in pašnikih 20 kakršnihkoli dreves, kjer je mogoče, naj bi zasadili murve.

S posebnimi določbami je gozdni red urejeval nadzorstvo nad gozdovi in nad izvajanjem predpisov. Zemljiškim gospostvom je naročal, naj pazijo, da v gozdovih ne bodo delali škode revni ljudje, ki so ponekod, kot je bila navada, pobirali suhljad. Obrate, ki so trošili mnogo lesa, n. pr. rudnike, fužine, steklarne, žgalnice pepelike, so smeli ustanovljati le z dovoljenjem oblasti. Ker so na Kranjskem ravno fužinarji bili največji potrošniki lesa, je bilo višjemu rudarskemu sodniku naročeno, da nadzira izvajanje gozdnega reda po fužinarjih. Fužinski drvarji so menda z neurejenim izsekavanjem prav posebno pogosto pustošili gozdove; sekali so drevje tako, da so ostali 4, 5, 6 in tudi več čevljev visoki štori, in niso puščali potrebnih semenskih dreves. Mnogo lesa so uničili oglarji; nadzorstvo nad njimi je bilo tudi poverjeno rudarskemu sodniku.

Nadzorstvo nad izvajanjem gozdnega reda je na splošno sodilo v področje okrožnih glavarstev. Pomanjkljivosti, ki bi jih opazila, naj bi sama odpravila. Vendar, če je šlo za kršitev predpisov po gospostvih, so jih morala naznaniti deželnemu glavarstvu, o pregreških rudnikov in fužinarjev pa so morala poročati rudarskemu sodniku. Tako je bilo dejansko nadzorstvo razdeljeno na tri oblasti, kar gotovo ni moglo zagotoviti doslednega in enakega izvajanja gozdnih predpisov.

Valjavnost nekaterih prej izdanih gozdnih predpisov je gozdni red na novo potrdil. Med temi je bil ukaz od 19. marca 1768 o odpravi lesenih plotov in zasajanju živih mej ter ukaz od 29. marca 1766 glede preprečenja pustošenja v gozdovih. Dalje je gozdni red naročal, naj se gozdovi in druga zemljišča, kjer so imeli podložniki pravico do skupne paše in do lesa, v dveh letih razdelijo med upravičence, kot je bilo to predvideno tudi za skupne pašnike. Lastni podložniški gozdovi so ostali podložnikom na uporabo, zemljiški gospod pa je imel nadzorstvo, da so jih izkoriščali v skladu z gozdnimi predpisi.

Na koncu je gozdni red opisoval drevesno seme, n. pr. hrasta, bukve, topola, lipe, bora, smreke in hoje ter dal navodila za setev.

Toda že nekaj let potem, ko je bil gozdni red izdan, so ugotavljali, da ni dal pričakovanih rezultatov. Ni postavil nikakih posebnih strokovnih organov, da bi nadzirali njegovo uveljavljanje. Rudarski sodnik, v katerega področje je sodil velik del gozdov v deželi, ni bil v gozdarstvu dovolj izkušen za to delo. Po jožefinskih upravnih reformah so bili

gozdovi podrejeni okrožnim glavarstvom, ki jim pa za ta namen ni bilo dodeljeno potrebno strokovno osebje. Razen tega so se predpisi glede gozdov, pridržanih za izkoriščanje po fužinarjih, med seboj nasprotovali (28). Vse to seveda ni moglo biti v korist uporabi gozdnega reda v vsakdanjem življenju.

Da določbe gozdnega reda niso zadostovale za varstvo gozdov, se vidi iz številnih gozdnopolicijskih predpisov, izdanih še potem, ko je bil gozdni red že v veljavi. Vsi ti predpisi so le obnavljali razne prepovedi, vsebovane v patentu iz l. 1771. S posebno okrožnico je deželno glavarstvo razglasilo dvorni dekret od 10. julija 1773, ki je prepovedoval sekanje lip in brez za postavljanje ob poti procesij o telovem (29). Gubernijska okrožnica od 24. marca 1784 je ponovno prepovedala požiganje rovt. Dajala pa je okrožnim glavarstvom pravico, da v posebnih primerih, kjer ni nevarnosti, na prošnjo zemljiškega gospoda požiganje dovolijo (30). Glede na ponavljajoče se pomanjkanje lesa in negospodarsko ravnanje z gozdovi je cesar Jožef II. z dvornim dekretom l. 1785 naročil, naj gubernij in okrožna glavarstva skrbijo, da se stanje gozdov ohrani v skladu z obstoječimi gozdno-kulturnimi zakoni. Leta 1789 je notranjeavstrijski gubernij obnovil prepoved paše živine in požigalnštva na rovtih. Že razni posebni predpisi in tudi gozdni red so prepovedovali sekanje in uporabo borovih, smrekovih in hojinih vrhov za znamenja vinotočev. Deželno glavarstvo je to prepoved ponovno razglasilo 30. junija 1792 in priporočalo, naj se razobešajo druga gostilniška znamenja. Ker so v nekaterih krajih narezovali za smolo še mlado drevje in pretiravali v nabiranju, je gubernij l. 1807 opozoril, da se smejo za pridobivanje smole uporabljati le drevesa, ki postajajo zrela za sečnjo. Pri tem je treba paziti na ohranitev semenjakov. Narezati se sme drevje šele v maju, ko je v polnem soku, s tem se zmerno nadaljuje v juniju. Za nabiralce smole so odgovorne zemljiške gosposke in lastniki gozdov (31).

V zadnjih dveh desetletjih XVIII. stoletja je bila izvedena reforma v zakonodaji glede rezervatnih gozdov, to je gozdov pridržanih za potrebe rudarstva. Dvorni dekret od 30. marca 1781 je še določal, da so vsi veliki in iglasti gozdovi, naj pripadajo komurkoli, pridržani deželnemu knezu. Brez vednosti gozdnega urada in brez odkazila gozdarjev se v takih gozdovih ni smelo sekati drevje. Vsi po l. 1775 v gozdovih urejeni travniki, njive in pašniki naj bi se v celoti odpravili, gozdni lastniki naj bi ta zemljišča posejali z drevesnim semenjem (32). Vendar dejanske razmere niso več dopuščale strogega izvrševanja takih določb. Novo organizirano višje rudarsko sodišče je bilo na stališču, da se nepopularni način odkazovanja gozdov za sekanje in oglarjenje fužinarjem omeji na velike in iglaste gozdove, za katere ni nihče uveljavljal lastniške pravice in za katere se je moralo predpostavljati, da spadajo k tistim deželnoknežjim rezervatnim gozdovom, ki so bili po rudarskem redu inkamerirani deželnemu knezu. Odkazovanje lesa in oglarnic fužinarjem je bilo ustavljeno. Iz raznih predpisov, ki so si sledili drug za drugim, prihajajo do izraza marsikrat nasprotujoča si prizadevanja. Toda leta 1784 je bil na splošno napravljen konec odkazovanju lesa in oglja rudnikom in fužinarjem. Vsakemu fužinarju je bilo na prosto dano, da kupuje les in oglje, kjer je bilo zanj najugodnejše. Rezervatne pravice so sicer še ostale v veljavi, vendar sta bila izvajanje in uporaba teh pravic suspendirana (33). To načelo je potem tudi obveljalo. Ker je bilo nadzorstvo nad gozdovi proglašeno za politikum, to je za upravno zadevo, je sodilo le še v področje okrožnih glavarstev. S tem so rudarska sodišča izgubila pristojnost nad gozdarstvom.

Ni bilo le pomanjkanje strokovnih tehničnih organov pri okrožnih glavarstvih razlog, da gozdni red iz l. 1771 ni pokazal pravih uspehov in ni napravil konca uničevanju in propadanju gozdov. Po svoji vsebini je bil gozdni red bolj pouk za gozdno gospodarstvo kot pa zakon, ki bi varoval gozdnega lastnika pred tujimi posegi in škodo ali ki bi ščitil v dovoljni meri javne interese, povezane z gozdarstvom.

V dobi francoske okupacije v letih 1809—1813 je bila uvedena francoska oblika gozdne uprave in so stopili v veljavo francoski gozdni zakoni. Ta uprava ni priznavala nobenih

prejšnjih pravic, vse zaloge lesa, oglja in za posek predvidene količine drevja so bile stavljene pod zaporo. Cene lesa so bile določene s tarifo. Zdi se, da je francoska gozdna uprava z dosti večjo strogostjo nadzirala gozdno gospodarstvo in skušala omejevati dotedanje koristnike v njihovih pravicah od izkoriščanja gozda (34). Po zopetni uvedbi avstrijske deželne ustave, zakonodaje in sodstva je začasni generalni gubernij z dekretom od 22. junija 1814 razveljavil francoske gozdne zakone. V dekretu je bilo tudi rečeno, da je francoska gozdna uprava za državo predraga, stroški za njo so znašali 40.000 frankov, ter da ne ustreza duhu avstrijske zakonodaje. Zopet je bil oživiljen gozdni red iz l. 1771, kmalu nato pa je prišlo do nove organizacije gozdne uprave, ki naj bi dala osnovo za boljše gozdno gospodarstvo in izvajala gozdno politiko, začrtano po gozdnem redu in drugih gozdnih predpisih (35).

Dr. Vlado Valenčič

Viri

(1) Moriz Heyne, Das deutsche Nahrungswesen von den ältesten geschichtlichen Zeiten bis zum 16. Jahrhundert, kot druga knjiga dela: Fünf Bücher deutscher Hausaltertümer. Leipzig 1901, str. 151 sl. — (2) Georg Widmer, Urkundliche Beiträge zur Gottscheer Rechts- und Wirtschaftsgeschichte, Jubiläums-Festbuch der Gottscheer 600-Jahrfeier. Kočevje (1930?) — (3) Anton Globočnik, Das l. f. Wild-Reservatrecht in Krain in seiner historischen Entwicklung. Verhandlungen und Mittheilungen der juristischen Gesellschaft in Laibach. I. Band. Jahrgang 1861 und 1862. Ljubljana 1863, str. 321 sl. Ferdo Gestrin, Družbeni razredi na Slovenskem in reformacija. Drugi Trubarjev zbornik. Ljubljana 1952, str. 18 sl. — (4) L. Dimitz, Das Wald- und Jagdwesen unter den Habsburgern mit besonderer Rücksicht auf Krain. Mittheilungen des krainisch-küstenländischen Forstvereines. VIII. Heft. Wien 1883, str. 6. — (5) Vlado Valenčič, Nekdanji deželnoknežji gozdovi na Primorskem. Gozdarski vestnik XIV/1956, str. 233. — Globočnik, n. o. m. str. 322. — (7) Globočnik, n. o. m. str. 327. — Dimitz, n. o. m. str. 7. — (8) Globočnik, n. o. m. str. 330 sl. in 354. — (9) August Dimitz, Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. Dritter Theil. Str. 449. — (10) L. Dimitz, n. o. m. str. 15 sl. — (11) MALj. (Mestni arhiv, Ljubljana) Reg. I fasc. 37. Štajerski gozdni red od 23. februarja 1695. — (12) DAS (Državni arhiv Slovenije), Stanovski arhiv fasc. 66. — Alfons Müllner, Das Waldwesen in Krain. Argo VIII/1900, stolpec 28. — (13) MALj. Reg. I fasc. 37, list 612 in 614. — Prim. Müllner, n. o. m. stolpec 195 sl. — (14) Müllner, n. o. m. Argo IX/1901, stolpec 6 sl. — (15) DAS, Kamera in reprezentanca, Montanistica, Lit. W Num. 1 Volum. 3. — (16) DAS, fasc. Verschiedene Kurrenten 1771—1850. — (17) M. Endres, Forsten (Bedeutung, Grösse, Geschichte). Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Dritter Band. Zweite Auflage. Jena 1900, str. 1131. — (18) Codex Austriacus. Fünfter Theil. Wien 1777, str. 1271 sl. — (19) DAS, (Kresijski arhiv 3 B, patenti. — (20) Müllner, n. o. m. Argo IX/1901, stolpec 21 sl. — DAS, Stanovski arhiv fasc. 66. — (21) DAS, Arhiv Kmetijske družbe fasc. W/3 1771—1890. — (22) DAS, Deželno glavarstvo, Montanisticum, Lit. W Num. 1 Volum. 3. — (23) DAS, Stanovski arhiv fasc. 66; Arhiv Kmetijske družbe fasc. W/3 1771—1890 (nemško-slovenski izvod). DAS ima izvode gozdnega reda tudi še v raznih zbirkah patentov. — (24) Novice 1849, str. 98, 102, 110, 114, 120 in 139. — (25) DAS, Gubernijski arhiv fasc. 601 (l. 1815, akta 356 in 3033). — (26) Anton Globočnik, Übersicht der Verwaltungs- und Rechtsgeschichte des Landes Krain. Ljubljana 1893, str. 68. — (27) L. Dimitz, n. o. m. str. 20. — (28) Müllner, n. o. m. Argo IX/1901, stolpec 39 sl. — Globočnik, Das l. f. Wald-Reservatrecht in Krain, str. 335 sl. — (29) MALj. Reg. I fasc. 155. — (30) DAS, Arhiv Kmetijske družbe fasc. W/3. — (31) MALj. Reg. I fasc. 155. V tem svežnju so vsi štirje zaporedoma navedni predpisi. — (32) Alphabetisch-Synoptischer Auszug aller seit dem Jahr 1755 bis letztem Oktober 1783 an die krainische Kreisämter erlassenen höchsten Resolutionen, Verordnungen und Befehlen. — (33) DAS, Arhiv Kmetijske družbe fasc. W/3, gubernijska kurenda od 17. marca 1784. Prim. Globočnik, n. o. m. str. 336 sl. ter Müllner, n. o. m. stolpec 41 sl. — (34) Müllner, n. o. m. stolpec 43. — Istega avtorja Das Eisen in Krain. Argo IV/1895, stolpec 209 sl. — (35) Gubernijski dekret od 22. VII. 1814: Aufhebung der Französischen Forstgesetze und Wiedereinführung der österreichischen Waldordnungen. Ergänzungs-Sammlung der politischen, Cameral- und Justiz-Gesetze und Verordnungen für das Herzogthum Krain und den Villacher Kreis... I. Teil, 2. Abteilung. Ljubljana 1836, str. 485. sl. — L. Dimitz, n. o. m. str. 30 sl. — Prim. tudi Melitta Pivec-Stele, La vie économique des provinces illyriennes (1809—1813). Paris 1930, str. 42 sl.

določeni razdalji postavi navpično ter se tako na njej prečita višinska razlika med dvema točkama. Jasno je sicer, da s tako preprosto, toda lahko razumljivo napravo brez posebnih optičnih pripomočkov ne moremo doseči velike natančnosti, vendar pa le-ta ni potrebna pri opravih, za katere je namenjena.

Avtor (izumitelj) ugotavlja, da se ta naprava da s pridom uporabiti za zakoličenje gozdnih poti, gozdnih železnic, za namakalne in odvodne kanale, za druge vodne naprave pa tudi za razne terenske ugotovitve. Vsekakor je s strokovne (zemljemerske) strani upoštevanja vredno, da je Ferdinand Šinkovec dal gozdarjem, ki jim ni bil vedno dostopen drag in precizen instrument, v roke za prakso uporaben, domiselno zgrajen preprost merilni pripomoček, ki je brez dvoma že takrat dobro služil svojemu namenu. Tako je eden naših rojakov — gozdarjev s svojo bistrumnostjo in praktičnim znanjem na izviren način prispeval k napredku merilne tehnike.

Avtor skončuje svoja navodila z željo, da bi ta naprava pomagala odstraniti napake na starih poteh, nastalih po naključju ali zaradi potrebe kar na oko, ter omogočila zgraditi strokovno izmerjenje prevozne gozdne poti in s tem dvigniti vrednost posestev, vse v okras pokrajine.

Ing. Cvetko Božič

O GOZDARSKI POLITIKI OSEMNAJSTEGA STOLETJA

V drugi polovici XVIII. stoletja so bili za posamezne avstrijske dežele, med temi tudi za Štajersko in Kranjsko, izdani gozdni redi s predpisi o gozdnem gospodarstvu. Veljali so, s kratko prekinitvijo na ozemlju francoske Ilirije, do uveljavljenja avstrijskega gozdnega zakona l. 1852. Gozdni redi so nastali v času, ko je država začela krepkeje posegati v gospodarstvo in ga usmerjati po načelih merkantilistične politike. V tej dobi se je povečala skrb za kmetijstvo in gozdarstvo. To se je med drugim pokazalo v ustanavljanju kmetijskih družb po posameznih deželah; njihov namen je bil, da so dajale pobudo za gozdarski napredek.

Sicer pa gozdarski redi takrat niso bili novost; poznamo številne gozdne predpise tudi iz prejšnjih stoletij. Toda gozdni redi iz druge polovice XVIII. stoletja imajo v primeri s prejšnjimi drug značaj in drugo vsebino. V njih se kažejo nova načela gozdnega gospodarstva, ki naj bi se splošno uveljavila. Naloga gozdnih redov je bila, da seznanijo gozdne lastnike in koristnike z umnim gozdarstvom in postavijo temelj za boljše gozdno gospodarstvo.

O starejših gozdnih predpisih

Predpisi o gozdovih so v zvezi z razvojem in ureditvijo lastninske pravice na gozdnih zemljiščih. Ko si je bodisi fevdalni gospod ali pa deželni knez prisvojil večja gozdna območja, se je spremenil tudi način gozdnega gospodarstva. Gozdni lastnik si je prizadeval, da uredi gospodarstvo v gozdu, ki je bilo prej neurejeno, dokler so posamezni koristniki popolnoma neomejeno uporabljali gozd za kritje svojih potreb po stavbnem lesu in drveh. Na osnovi lastninske pravice si je pridržal, z izjemo lesa za upravičence, koristi gozda, ki jih je v tedanjih časih dajal lov in pašnina od hrastovega in bukovega žira. Te koristi so bile za lastnika največkrat gospodarsko pomembnejše kot koristi od lesa (1). V istem času zasledimo začetke gozdne uprave; deželni knezi in fevdalni gozdni posestniki so poverjali upravo gozdov posebnim gozdarskim uslužbencem.

Prvi gozdni red na ozemlju nekdanje Kranjske je bil verjetno tisti, ki ga je l. 1406 izdal Friderik Ortenburški za Kočevsko, kjer je v prvi polovici XIV. stoletja njegov prednik naselil nemške koloniste. Ta gozdni red je urejal pridobitev in izgubo gozdne pravice podložnikov po nakupu, podedovanju, zastavi in drugih pravnih naslovih (2). Poleg teh je imel še predpise o lovu na sokole, kragulje in jastrebe ter na polhe. Ni pa

v tem gozdnem redu nobene določbe gozdnopolijskega značaja. To je bilo pač še v dobi, ko moremo govoriti ponajveč le o izkoriščanju gozdov ne pa o gospodarjenju z njimi.

Velik del gozdne površine je do konca srednjega veka prišel v posest deželnega kneza, ki je postal lastnik številnih gospostev na našem ozemlju. Z uveljavljanjem gozdnega regala zaradi interesov rudarstva v začetku XVI. stoletja se je deželnoknežji vpliv na gozdove še povečal (3). Ravno prizadevanje za razvoj rudarstva je dalo cesarju Maksimilijanu I. pobudo, da je odločneje posegel v ureditev lastninskih razmer in izkoriščanja gozdov (4). Pod vladavo tega vladarja je organizacija državne uprave dobila trdnejše oblike; za upravo deželnoknežjih gozdov so bili postavljeni posebni gozdarji. V instrukcijah in gozdnih redih so dobili navodila za gozdno gospodarstvo. Gozdni redi so bili izdani običajno, ko je vladar postavil gozdnega nadzornika (gozdnega mojstra) v deželi; predpisovali so mu, kako naj opravlja svoje naloge. Nekaj takih gozdnih redov iz prvih desetletij XVI. stoletja se omenja za Goriško, Kras in Istro (5). Nanašali so se ti gozdni redi le na gozdove, ki so bili deželnoknežja posest. Vsebovali so sicer sem in tja nekaj gozdovarstvenih določb, kakor n. pr. prepoved paše v nekaterih gozdovih, v glavnem pa so navajali in opisovali obseg deželnoknežjih gozdov, njihovo stanje ter določali, kako naj se ti gozdovi izkoriščajo v korist kamentalne blagajne.

Nastanek splošnega državnega nadzorstva nad gozdovi je bil v zvezi z augsburškim libelom iz l. 1510 in rudarskimi redi iz l. 1515, 1553 in 1557. Augsburški libel prvokrat omenja gozdove kot pertinenco rudnikov. Maksimilijanov rudarski red je proglasil vsa splošno pomembnejša gozdna območja in gozdove iglastega drevja v krajih, kjer so bili rudniki ali pa bi mogli nastati, za rezervirana v njihovo korist. Gozdove zemljiških gospodov, podložnikov ali meščanov je pustil sicer njihovim lastnikom, obremenil pa jih je z rezervatom odvečnega lesa za potrebe rudarstva (6). Rudarski red nadvojvode Karla za Kranjsko in Goriško iz l. 1575 je imel že gozdnopolijske predpise. Prepovedoval je uničevanje deželnoknežjih gozdov in gozdov drugih zemljiških gospostev z napravljanjem rovt, pašo drobnice itd. (7). Nadzorstvo nad gozdovi je bilo poverjeno rudarskim sodiščem.

Izdani predpisi niso preprečili prekomernega in neurejenega izkoriščanja gozdov. Neprestano so se ponavljale tožbe v propadanju gozdnega bogastva in črnoledneži so napovedovali, da bo zmanjkalo lesa za potrebe rudnikov in prebivalstva. S številnimi ukazi in prepovedmi so vladarji hoteli napraviti red v gozdnem gospodarstvu in obvarovati gozdove pred pretiranim uničevanjem. Pri tem se je pokazala potreba, da se predpisi o varstvu in gospodarstvu gozdov združijo v posebnih gozdnih redih. Ti se ne bi nanašali le na gozdove, pridržane za potrebe rudarstva, temveč tudi na druge gozdove v območjih, kjer so pričeli kopneti zaradi negospodarskega izkoriščanja. Načrt gozdnega reda je bil predložen kranjskim deželnim stanovom v razpravo l. 1619. Po tem načrtu so bili gozdovi podrejeni predvsem koristim rudarstva; v skladu s tedanjimi gozdnimi redi v drugih deželah je tudi kranjski načrt predvideval omejitve gozdnih lastnikov v razpolaganju z gozdovi. Zato deželni stanovni niso hoteli o njem razpravljati. Ko jim je bil l. 1622 ponovno predložen, so odkrito izjavili, da na Kranjskem, kjer je stanje drugačno kot v deželah z velikimi rudniki, ni uporabljiv. Večina gozdov je bila v lasti kranjskih zemljiških gospodov in deželanov, katerih ni mogoče pripraviti do tega, da bi se podredili deželnoknežjemu gozdnemu mojstru in v lastnih gozdovih le z njegovim dovoljenjem sekali les za svoje potrebe. Gozdni red bi po prepričanju deželnih stanov napravil več škode kot koristi; zato so prosili naj jim vladar z njim prizanese. To se je tudi zgodilo (8). Vlada je l. 1652 svoj predlog za gozdni red obnovila. Tudi to pot so se deželni stanovni uprli vsaki novotariji. Odločno so izjavili, da zna vsak lastnik najbolje čuvati svoj gozd ter da bi bilo treba pogledati, kateri gozdovi so lepši, deželnoknežji ali stanovski (9). Težko je presoditi, koliko je tako odklonilno stališče deželnih stanov narekovalo

le načelni odpor zoper poseganja vladarja v področje lastnine zemljiških gospodov, koliko pa morebitna bojazen, da bi ureditev izkoriščanja gozdov pripeljala do sporov s podložniki, ki so v gozdovih imeli obsežne služnosti (10). Zdelo bi se bolj razumljivo, da bi si deželni stanovi prizadevali za ureditev in omejitev izkoriščanja, ne pa ji nasprotovali. Saj so uničevanje gozdov v veliki meri pripisovali neupravičenemu krčenju, sekanju, paši in drugim posegom podložnikov.

Na Štajerskem, kjer je imel vladar bogate rudnike v svoji posesti, je bila ohranitev gozdov predpogoj za razvoj rudarstva. Posebni gozdni red za to deželo je bil izdan l. 1695 (11). V vsej svoji vsebini je podredil gozdove koristim rudnikov; kot prvi namen gozdnega reda je omenjena naloga, da se očitavo gozdovi, ki so dajali oglje. Skrb za stavbni les, drva in za vinograde potreben les je omenjena šele na drugem mestu. Zanimiva je določba, naj bi gozdni red veljal na Zgornjem in Spodnjem Štajerskem, toda z izjemo treh milj okrog Gradca. Gozdni red izhaja iz vladarjevega rudarskega regala in iz rezervatne pravice do vseh pomembnejših gozdov, ki so bili potrebni rudarstvu. Vsebuje določbe o odpravi rovt, njiv, travnikov in pašnikov, pridobljenih na račun gozda. Prepoveduje pašo, zlasti drobnice v gozdovih, kjer bi mogla škodovati rasti gozda, to je v prvi vrsti v zaraščajočih se posekah. Blizu rudnikov, omenjena sta izrecno železna rudnika v Innern- in Vorderbergu, je bilo sekanje brez dovoljenja državnega gozdarja ne glede na lastništvo prepovedano. Na oddaljenějšíh gozdnih območjih, od koder les ni več prihajal v poštev za rudnike ali kot stavbni les, vinogradniško kolje, škodle ali celo za drva v mestih in trgih, so smeli lastniki s pristankom gozdnega mojstra gozd krčiti za pašnike, travnike in njive. Podložnikom brez lastnih gozdov naj bi potreben les odkazovali iz deželnoknežjih gozdov gozdarji, iz zasebnih gozdov zemljiške gosposke. Macesnov, bukov in hrastov les je bil v prvi vrsti namenjen za mostove in razne deželne zgradbe; sekanje po podložnikih naj bi se zato omejilo. Omejilo se je tudi sekanje mladega drevja. Zanimive so bile določbe glede kleščanja smrekovih in holjinih vej, kjer je bila navada, da so jih uporabljali za steljo živini. Kleščanje je bilo dopuščeno v mesecih septembru in oktobru, toda le ob rastočem mesecu. Samo v primeru utemeljene potrebe bi smeli klestiti drevje v drugem času, vendar tudi tedaj le takrat, ko luna narašča. Ponekod so podbelili rastoče drevje in lubje prodajali usnjarjem ali ga uporabljali za pokrivanje streh. Posledica je seveda bila, da se je drevje posušilo. Zato je gozdni red tako uničevanje gozda prepovedoval. Nabiranje smole — s tem poslom so se ukvarjali predvsem tujci — je bilo dopustno le s posebnim dovoljenjem, ker so nabiralci pri tem povzročali v gozdu veliko škodo. Deželnemu gozdarskemu mojstru je gozdni red naročal, naj s svojimi gozdarji skrbi, da bodo v deželnoknežjih gozdovih posekali najprej staro in dozorelo drevje, ki bi sicer propadlo. Tudi na lastnike zasebnih gozdov naj vplivajo, da bodo s svojimi gozdovi ravnali na isti način. Gozdarskemu osebu je bilo zabičano, da pri sečnji pustijo na sečini dovolj semenskih dreves zaradi obnavljanja gozda. Za neupoštevanje te določbe je bila zagrožena kazen.

Podložnikom je gozdni red priporočal, naj na svojih zemljiških sadijo vrbe in tudi grmovje ter ta les uporabljajo za svoje potrebe, da se varčuje z lesom iglastega drevja, kjer grozi pomanjkanje.

Taki gozdnovarstveni predpisi ter strokovna gozdarska navodila so tvorila pravzaprav le manjši del gozdnega reda. Obsežnejši so bili predpisi o splavljanju lesa, o gozdnem delavstvu in oglarjenju. Vsi ti predpisi so imeli namen, da fužinam zagotovijo ugodne pogoje pri preskrbi z lesom in ogljem. Gozdni red za Štajersko je bil l. 1721 obnovljen v skoraj nespremenjeni obliki. Vlada je želela uvesti tudi za Kranjsko podoben gozdni red, kot je bil izdan za Štajersko. V nekdanjem arhivu deželni stanov je ohranjen koncept gozdnega reda, ki se je tako tesno držal svoje predloge, da je prevzel celo omembo štajerskih krajev. Ta koncept, dasi se v posameznih členih ujema z omenjenima

gozdnima redoma za Štajersko, je starejšega datuma. Müllner meni, da je iz začetka XVII. stoletja (12). Verjetno je torej štajerski gozdni red, še preden je bil uveljavljen, služil kot predloga za kranjski osnutek. Mogoče je bil to eden izmed tistih načrtov, ki so jih deželni stanovi zavrnil.

Potem ko je bil na Štajerskem razglašen gozdni red iz l. 1721, ga je vlada namepravala prilagoditi tudi za Kranjsko. Gospostva so bila l. 1738 pozvana, da sporočijo k temu gozdnemu redu svoje mnenje in predloge. Izkazalo pa se je, da je bil štajerski gozdni red znan le malokateremu kranjskemu gospostvu, ki se niso nič kaj podvizala, da bi odgovorila na poziv deželnega glavarja. Osem let pozneje — l. 1746 — je deželni glavar ugotavljal, da večje število gospostev še vedno ni poslalo svojih poročil, dasi so jim bili istega leta razposlani izvodi štajerskega gozdnega reda, do katerega naj bi zavzeli svoje stališče (13).

Vkljub temu, da so si nekatera gospostva z večjimi gozdnimi posestvi zaradi neurejenih razmer pri izkoriščanju gozdov, n. pr. samostan v Bistri, prizadevala, da bi čim prej prišlo do gozdnega reda, se vprašanje ni približalo rešitvi (14). Zdi se, da je deželnemu glavarju in deželnim stanovom, ki so to vprašanje obravnavali, manjkalo potrebne odločnosti za hitro izvedbo. Ugotavljali so, da se gozdovi uničujejo s krčenjem in napravljanjem rovt ter pašo drobnice in da podložniki pustošijo z neurejenim sekanjem. Zato grozi pomanjkanje stavbnega lesa in drv. Ker bi preteklo preveč časa, dokler bi prišlo do uveljavljenja gozdnega reda, so deželni stanovi l. 1755 predlagali, naj bi se nekatera vprašanja kot prepoved paše, požiganja, gozdne tatvine in podobno, rešila z začasnimi predpisi. V svoji spomenici h gozdnemu redu so tudi izrazili predlog za ureditev sekanja v gozdovih, kjer so imele soseske skupno pravico do lesa. V teh skupnih gozdovih naj bi se upravičencem dodelili deleži v razmerju z obsegom njihovih gruntov. Pričakovali so, da bodo podložniki s svojimi gozdnimi deleži bolje gospodarili kot v skupnih gozdovih.

Predpisov za varstvo gozdov sicer tudi pred tem časom ni manjkalo. L. 1749 je bil izdan tak patent, skliceval se je na generalije od 16. februarja 1669, ki so bile večkrat obnovljene. Omenjene generalije so prepovedovale pašo drobnice v gozdovih, sekanje drevesnih vrhov, požiganje in krčenje (15). Zlasti prepovedi paše z drobnico so se večkrat ponavljale; to kaže, da niso dosti zalegle.

(Nadaljevanje sledi)

Dr. Vlado Valenčič

KNJIŽEVNOST

ZBORNİK INŠTITUTA ZA GOZDNO IN LESNO GOSPODARSTVO SLOVENIJE

Številka 2

Po večletnem presledku je pred kratkim izšla 2. številka v »Zbornik« preimenovanih »Izvestij« Inštituta za gozdno in lesno gospodarstvo Slovenije. Knjiga vsebuje naslednje razprave članov in zunanjih sodelavcev imenovanega inštituta o raznih perečih vprašanjih s področja gozdnega in lesnega gospodarstva:

Ing. Lojze Žumer: Plošče v lesni industriji. Avtor podaja v razpravi pojem in definicijo plošč iz lesa, obravnava njihov pomen v lesni industriji, nakažuje razvojne možnosti industrije teh plošč, opisuje norme in postopke pri izdelavi raznih vrst plošč, objavlja podatke o domači proizvodnji plošč v republiškem in zveznem merilu po osvoboditvi ter podaja sliko tehničnih in razvojnih možnosti za povečanje proizvodnje plošč.

Ing. Martin Čokl: Količina in struktura lesnih odpadkov v gozdi proizvodnji (predhodno poročilo). V razpravi so objavljeni in obravnavani